

Tutkijat ympäristöjournalismista

Satu Huttunen:

Mikä vaivaa metsäkeskustelua?

JOSKUS tuntuu, että Suomi elää metsäkeskustelusta.

Suomalaisen metsäkeskustelun aihepiiri on laaja. Siihen mahtuvat niin metsäteollisuus kuin metsän henget ja maahisetkin.

Suomalaisten lempiaiheessa on kysymys tunteista, yhteiskunta- ja talouspolitiikasta sekä tieteestä yhdessä ja erikseen. Keskustelijoiden joukko kattaa erilaisia asian harrastajia ja ammattilaisia. Taloustoimittajat, maatilatalouden asiantuntijat, ympäristötoimittajat, luonnonsuojelijat, tutkijat ja tavallinen metsässä kulkija menevät sekaisin. Metsäkeskustelussa perinteinen asiantuntijakäsite on heittänyt kuperkeikkaa. Jokainen suomalainen on asiantuntija metsäkysymyksissä. Kaikki metsään liittyvä on tärkeää.

Metsätuhot

Metsistä kirjoitettaessa käytetään usein sanaa metsätuho. Samaa sanaa käytetään myös trooppisten metsien häviämisen yhteydessä. *Tuho*-sanan merkitys on voimakas. Juontaneeko sanan vahvuus suomenkielessä juurensa muinaiseen DDT-pohjaiseen torjunta-aineeseen nimeltä "Täystuho". Tuhoon tai vaurion esiintyminen muutamalla hehtaarilla tai tuhansilla hehtaareilla on eri asia sen mukaan kutsutaanko esiintymää tuho- vai vaurioalueeksi.

Metsätuhoista kirjoittaessa kielen ja käsitteiden vakiintumattomuus on keskustelua mutkistava asia. Keskusteluun on vakiintunut myös käsite neulasvaurio tai juuristovaurio, joilla ymmärretään joko vihreiden osien tai juurten saamia vaurioita. Happamoitumisilmiön vaikutusten selvittämisessä tällä onkin ollut merkitystä, mutta samalla on unohtunut, että puu on fysiologinen kokonaisuus ja että metsiköllä on monia ekologisia vuorovaikutuksia. Samaan hengenvetoon onkin sitten "neulastutkijoita" ruvettu arvostelemaan vähän halventavassa mielessä, koska tutkivat puun vihreitä osia ja fysiologiaa eivätkä metsätaloutta tai puun korjuuta. Vihreys on tässäkin yhteydessä negatiivinen piirre, olkoonkin, että vain lehtivihreä pystyy tuottamaan uutta biomassaa. Sehän on pieni sivuasia, jonka metsätalous tulee devalvoimaan lähiaikoina.

Keskustelua ei ole parantanut kielitoimiston suosittelun nimi "hapantuminen" happamoitumisen sijaan. Kysymys on kokonaan eri ilmiöistä. Happamoitumisen aiheut-

taa vetyionien lisäys, hapantumisen bakteerit. Sanojen merkitys ja ilmiöiden biologinen tai luonnontieteellinen tausta, tiedot ja uskomukset menevät suloisesti sekaisin. Kirjoitusta lukiessa on usein mahdoton tietää, mistä alunperin on ollut kyse.

Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä käsiteltiin äskettäin kysymystä: "Mikä vaivaa Lapin metsiä?". Aihepiiri on tämän hetken metsäkeskustelumme keskeisimpiä. Laaja juttu oli monipuolinen ja ansiokas, lajinsa parhaita, mutta silti juttua vaivasivat samat viat kuin koko metsäkeskustelua. Kirjoituksen pohjana olivat monet haastattelut, joissa osin käsiteltiin yhteismitattomia asioita. Tutkijoiden nuoruus ja perehtymättömyys asiaan näkyi mm. saastekysymysten ihmettelynä. Lapin metsien yhteydessä harhaanjohtavinta on ollut ilman saasteiden muuntumisen ja olomuotojen tuntemattomuus. Hapanta laskeumaa tulee vesiin ja maaperään aina kahdessa muodossa: märkänä ja kuivana laskeumana. Kummankin osuus riippuu saastelähteiden läheisyydestä ja ilmastosta, sademäärästä ja lumisadannan osuudesta. Tämän luulisi olevan selvää jokaiselle, mutta ei. Sateen mukana tulevien saasteiden vähäisyys saa otsikot kiljumaan "Ilman saasteita luultua vähemmän Lapissa" ja vastaavasti kun puhutaan kuivana tulevasta laskeumasta kaasusta ja pienhiukkasista sanotaan, että "ilman saasteita luultua enemmän Lapissa". Otsikon sana "luultua" lieneekin ainoa pelastus. On äärimmäisen masentavaa, että koulutuksen ja tiedon puute näkyy näin selvästi. Tutkija, joka ei tunne ilmakehian perusteita ei niitä tietenkään voi toimittajillekaan antaa. Ehkä surkuhupaisaa on se, että haastatteleamalla kymmenen tutkijaa, lopputulos on vieläkin sama.

Sanottakoon nyt tässä yhteydessäkin taas kerran, että ilman saasteet ovat piipusta lähtiessään enimmäkseen kaasuna, rikkidioksidina ja typen oksideina. Kuta lähempänä päästölähteitä ollaan sitä enemmän kaasuja ilmassa. Mitä kylmempi ilma sitä hitaammin kaasut muuttuvat sulfiiteiksi, sulfaateiksi tai vastaaviksi. Sadepisaroihin, sumuun ja huurteeseen ne liittyvät vähitellen. Suomen Lapin läheisyydessä on kylmässä pohjoisessa ilmanalassa suuri joukko päästölähteitä, joiden kaasut ja hiukkaset saavuttavat metsät ja vedet ilman että merkittävää muuntumista ehtii tapahtua. Kuivalaskeuman osuus koko saastemäärästä voi olla jopa 60-80 %. Se millä tavoin tämä vaikuttaa metsiin ja puihin onkin sitten jo metsäkeskustelun tieteellistä puolta.

Suomessa, Pohjoismaissa ja Kuolan alueella havumetsät tulevat pohjoisemmaksi kuin muualla maapallolla.

Golf-virran ansiosta ilmastomme on suotuisa metsien kasvulle vielä napapiirin pohjoispuolellakin. Maailman pohjoisin metsäteollisuus hyödyntää Lapin metsiä alueella, joka muualla on tundraa. Ekologisten ääri rajojen tuntumassa häiriötekijöillä on paljon suurempi merkitys kuin suotuisammilla alueilla. Tieteentekijät puhuvat ekologisesta stressistä ja ekologisesta sietokyvystä.

Saasteet, ekologinen stressi ja metsien sopeutumiskyky. Siinä avaimia Lapin metsäkeskustelulle, mutta otetaanpa esimerkki.

Tutkija järjesti tiedotustilaisuuden, jossa hän totesi, että versosurman esiintymistä Lapin metsissä on yliarvioitu. Hän syytti arvion tehnyttä metsähallitusta väärin oloista, kun *metsätuho* oli arvioitu esiintyvän 40 000 hehtaarin alueella, kun versosurmaa esiintyi vain muutamalla tuhannella hehtaarilla. Tutkijan mielestä asia oli kuitattu sillä, että kun versosurma oli tarkastettu, ei alueilla voinut olla muutakaan. Asia olisi pitänyt uutisoida uutena käänteentekevänä tutkimusmetodinä, jonka avulla versosyöpä esiintymä voidaan todeta vielä puiden toivuttuakin. Sitä vastoin tuhoinventoinnin kanssa tutkimuksella oli varsin vähän yhtymäkohtia.

Metsähallituksen tuhoinventointi oli nähnyt jotakin, koska arvioijat olivat kirjanneet vaurioituneiksi suuria alueita. Herää kysymys, mitä oli nähty, mihin vuodenaikaan ja miten tarkastus oli tehty?

Lähes kaikki tiedotusvälineet menivät ansaan ja kertoivat, mitä tutkija oli sanonut. Vain muutamissa kysyttiin, mitä muuta inventoinnissa oli havaittu ja havainnointu?

Samaiseen tiedotustilaisuuteen liittyi vielä asiattomia piirteitä, koska tuohavaintojen epäiltiin olevan jopa rysävihaa. Jos epäily saasteasioiden ylikorostumisesta nousee esille, se on myös asiaperusteiden torjuttava. Hypoteesit ovat voimassa kunnes toisin todistetaan. Tutkija osoitti, että versosyöpää Lapissa on vähemmän kuin epäiltiin, mutta ei mitään muuta.

Lehtien palstoilta saa usein lukea metsätuho selityksiä, jotka ovat puiden elintoimintojen kannalta mahdottomuuksia. Viime kesän limboja lienee ollut uutinen, jossa todettiin kasvun pysähtyneen jollakin metsäalueella kesäkuun lopussa. Syyksi epäiltiin voimakkaita tuulia. Kasvu-kausi jatkuu Lapissakin pitkälle heinäkuuhun ja mikäli valoa, lämpöä ja kosteutta sekä ravinteita on saatavissa, niin elävä puu ei voi lakata yhteyttämästä. Kasvun päättymisestä ei siten voi sanoa kesäkuun lopussa yhtään mitään.

Vapaa sana ja vapaa tiede ovat demokratian tunnusmerkkejä, mutta kritiikkittömyys tiedotusvälineissä johtaa helposti asian ja alan leimaantumiseen. Myös vapaassa tiedonvälityksessä tarvitaan tietopohjaa ja kritiikkiä. Tutkija, joka vaarantaa oman uransa harkitsemattomalla tiedottamisella, tarvitsee koulutusta ja tietoa. Koko alan lei-

maaminen on väärin. Metsätuho keskustelussa näin on kuitenkin jo tapahtunut.

Äskettäin Rovaniemellä pidetyssä metsäfoorumissa keskusteltiin mm. Lapin metsien hakkuista, erämetsien suojelusta ja ilman saasteista. Eräs käytetyimmistä väitteistä oli, että metsät on saatu uusiutumaan pahojenkin saastevaurioiden jälkeen. Arvovaltainen keskustelija siteerasi tutkimuksia, jotka olivat peräisin yli 2000 kilometriä etelämpää alueelta, joiden kasvukausi oli puolta pitempi kuin Lapissa. Keskustelua vaivasivat samat ongelmat kuin alan kirjoituksia. Pirstoutuneisuus ja taipumus selittää osaselityksillä moni-ilmeistä ja monitahoista ilmiötä. Puhujan sympatioista tai antipatioista johtuen pinnalla on milloin mikäkin palanen. Todellinen pohdinta ja synteesi aiheen tiimoilta puuttui. Vastakkain olivat myös yhteismittamat suuret. Euroopan viimeisten luonnonmetsien kohtalo rinnastettiin Inarin metsurien lähikuukausien työllisyyteen.

Metsäkeskustelun tragedia

Metsistä kirjoitetaan sivukaupalla puppua. Kirjoitetaan myös asiaa, jota ei ole millään tavoin tarkistettu. Osaltaan tähän voivat olla syynä edelliset kirjoitukset. On vallalla kilpailumentaliteetti, jossa aiemmat yritykset halutaan ylittää. Alalle on ominaista, että "metsäalan" ihmiset kirjoittavat omasta alastaan ja sen vierestä. Kirjoitukset todistelevat ja niiden pohjalta päätetään, että tämä on nyt sitä. Oli sitten tai ei. Kirjoittajalla on lähtökohtana sympatia tai antipatia, uskomus ja oma näkemys. Tutkija törmää usein haastattelijaan, jolla on sekä kysymykset että vastaukset valmiina. Tehtäväksi jää vain yrittää korjata taiteellista vaikutelmaa ja mittasuhteita oikeaan suuntaan. Ongelma on erittäin ajankohtainen, jos mietitään metsäkeskustelun ydintä. Kirjoitetaanko ja puhutaanko siitä, mistä pitäisi? Suuret ja vaikeasti hahmotettavat kysymykset ovat harvoin esillä, sitä vastoin esillä tuntuvat olevan tutkijoiden henkilökohtaiset kiistat, akateemisen maailman kaunat ja kateudet. Julkisuuden tavoittelu, maineen ja kunnian etsintä. Metsäkeskustelussakin ihminen on aina sama, vanha ja muuttumaton.

Toimittajat harvoin ajattelevat kirjoitustensa ja tuotteidensa jälkipuintia oman välineensä ulkopuolella. Joskus tuntuu, että kritiikki olisi parempi ottaa mukaan jo toimitusvaiheessa, koska seuranta tapahtuu myöhemmin väärässä paikassa. Joskus tekisi mieli haastaa toimittaja vastaamaan kaikkiin niihin kysymyksiin, joita epätäydellinen tai puolueellinen juttu aiheuttaa. Alan tutkijalle menetetty työaika voi olla kallista.

Suomalaiselle tiedottajalle on tärkeää, että hän kysyy asioita monilta tutkijoilta, eri lähteistä saadakseen asiasta

monipuolisen kuvan. Metsäasioissa hänen pitäisi kysyä monilta saman alan spesialisteilta eikä eri alojen ihmisiltä sekaisin. Tämä tietysti edellyttääkin jo melkoista perustietoa asioista ja ilmiöistä. Taas törmäämme tiedon puutteeseen ja pirstoutuneisuuteen.

Mikä tai kuka on asiantuntija?

Metsätuhokeskusteluissa asiantuntija on metsätuhojen asiantuntija. Hän voi puolestaan olla metsäeläintieteilijä, hyönteistutkija, maaperätutkija tai ilman saasteiden tutkija esim. ilmakemisti tai saastevaikutusten asiantuntija. Asiantuntemus määritellään tieteessä yleensä väittely- ja tutkimusalan mukaan. Tätä sovelletaan suomalaisessa metsäkeskustelussa erittäin mielenkiintoisella tavalla. Koska ilman saasteet ovat näkymätön ja hieman abstrakti käsite, koetaan ilman saasteisiin perehtynyt tutkija epäluotettavammaksi kuin myyrätutkija. Myyrä on metsätuhojen aiheuttaja, käsinkosketeltava ja konkreettinen. On siis parempi pyytää lausunto ilman saasteiden aiheuttamista metsätuhoista myyrätutkijalta kuin saastetutkijalta. Se on ikään kuin luotettavampaa. Samaa sääntöä noudatetaan usein myös asiantuntijoita palkattaessa.

Asioiden ymmärtäminen saattaa monesti olla vaikeaa myös saman alan ihmisten kesken. Samoista tutkimustuloksista ei synny samanlaisia johtopäätöksiä eri tutkijoiden toimesta. Tutkijan kokemus, asenteet ja laatu vaikuttavat johtopäätösten tekoon. Kokenut hyvän koulutuksen saanut tutkija tietää, mitä jostakin asiasta voi sanoa. Toisaalta tutkijat ovat kuuluisia vaikeaselkoisuudestaan. Metsäkeskustelussa on mukana myös varttuneempi tieteenkijäpolvi, jolle muodollinen asema antaa oikeutuksen lausua uusista tuhoilmiöistä rauhoittavia näkemyksiä ilman että asiaa olisi mitenkään tutkittu. Virallinen mielipide ja tutkimuksen tulokset pitäisi keskustelussa pitää erillään.

Tiede on kansainvälistä ja monet ongelmat ovat eri puolilla maailmaa hyvin samantapaisia. Tiedeyhteisön vuorovaikutus perustuu henkilökohtaiseen kanssakäymiseen ja tiedon vaihtoon. Samaan perustuu myös tiedonvälitys ja julkinen keskustelu. Erilaisten palasten yhteensovittaminen edellyttää paljon tietoa, vuorovaikutusta ja sivistystä.

Metsäläisyys poistuu metsäkeskustelusta samalla kun muiltakin aloilta.

Jouko Tuomisto:

Ympäristöjournalismi ja terveystutkija

Heinäkuussa 1991 oli lehdissä pikku uutinen, että noin kymmenen ihmistä kuolee Ruotsissa joka vuosi, koska monet sairaanhoito-oppilaat eivät hallitse matematiikan perusasioita. He laskevat lääkeannokset väärin.

Viime aikoina on puhuttu paljon kovista ja pehmeistä arvoista. Julkisesta sanasta voi saada sen käsityksen, että kovat arvot ovat niitä, jotka liittyvät matematiikkaan, fyysiikkaan, kemiaan ja suureen osaan biologiaa; loogisiin luonnontieteisiin yleensä. Pehmeiksi taas kuvataan niitä arvoja, jotka perustuvat humanistiseen maailmankuvaan, tunteisiin, nykyään usein itämaisvivahteiseen mystiikkaan, eläinten suojeluun, vaihtoehtoiseen lääketieteeseen, biologiaan niin kauan kuin on kyse tunteenomaisesta luonnonsuojelusta. Siis sellaiseen, missä asioita ratkaistaan ja päätöksiä tehdään ilman taskulaskinta, niin kuin inhimillisesti tuntuu hyvältä.

Tässä tulkinnassa on riskinsä. Lääkäreiltä ja sairaanhoitajilta on ruvettu enemmän ja enemmän vaatimaan psykologista ja humanistista suhtautumista ja pehmeämpää lääketiedettä. Vaatimus on oikeutettu vain niin kauan, kun siitä ei tule veruketta luistaa ammattitaidosta, siitä ”kovasta ja kylmästä”, joka laskee lääkeannoksia, joka naulaa rikkoutuneita luita kiinni ja tietää lapsen vatsakivuista, onko leikattava vai ei.

Jos sairaanhoitaja ei osaa laskea, hän on vaarallinen, olkoonpa kuinka hyvää tarkoittava, humanistinen ja ymmärtäväinen hyvänsä. Jos lääkäri ei tunnista leikattavaa vatsasairautta, hän on vaarallinen, vaikka kuinka ymmärtäväisesti kyselisi vatsan kipristelyn yhteyksiä kouluvaikeuksiin.

Samantapaisia riskejä syntyy myös journalismissa. Julkisen sanan suurin erehdys viime vuosina on mielestäni se, että se on asettanut vastakohtiksi ja vaihtoehtoiksi sellaisia asioita, jotka eivät sitä ole. Tästä vastakohtaisuudesta joku on sanonut naulan kantaan: järjen vastakohta ei ole tunne vaan tyhmyys.

Pieksämäki

Ensimmäinen tosi kokemukseni ympäristöjournalismista oli Pieksämäen tauti. Siinä oli kokemusta kahdeksikin kertaa, vaikka pahin pyörre ei osunut omalle kohdalleni. Olen sekä jutun kestäessä että myöhemmin miettinyt, mikä siitä teki sellaisen kuin siitä tuli. Kenelläkään ei liene asiasta täydellistä totuutta, mutta ehkä tarpeeksi läheltä ja kuitenkin henkisesti melko ulkopuolisena asiaa katsonee-

na voin esittää oman hypoteesini.

Aivan lyhyesti kerrattuna pääkohdat olivat seuraavat. Pieksämäkeläinen yksityislääkäri totesi talvella 1983-84 potilaissaan väsymystä, hengenahdistusta, rintakipuja, ripulia, vatsakipuja, pahoinvointia, oksennuksia, päänsärkyä, lihaskipuja ja muita mielestään yhteen kuuluvia oireita. Hän konsultoi useita laboratorioita, mutta tapauksista ei tullut selkoa. Hän ilmoitti epäilyistään myös Pieksämäen terveyskeskuksen johtavalle lääkärille ja terveyslautakunnan puheenjohtajalle, mutta muut Pieksämäen lääkärit tai alueen sairaalat eivät olleet havainneet vastaavaa, eikä tarkkailua lukuunottamatta ryhdytty enempään toimenpiteisiin.

Huhtikuussa lääkäri otti useita kertoja yhteyttä vesilaitokselle, koska hänen mielestään kaupungin vedessä oli alumiinioksidia¹ tai jotakin muuta myrkyä. Samasta asiasta hän antoi lausunnon paikalliselle lehdelle. Asiaa tutkittiin, mutta mitään erikoista ei löydetty. Kaiken varalta kloorausta tehostettiin hivenen 17.4.84 alkaen.

Lääkäri teki 8.5.84 tutkimusilmoituksen Pieksämäen nimismiespiirille. Siinä hän epäili, että kaupungin ilmassa ja vedessä on myrkyjä, jotka vaikuttavat kaupunkilaisten terveyteen. Vastaanottajan mielestä kirjeen kielenkäyttö oli sangan erikoista, mutta koska ilmoituksessa epäiltiin, että asiantilaa saattaisi liittyä ”laiminlyöntejä tai tahallisuutta”, asiasta käynnistettiin tutkimukset. Terveysvalvontaviranomaiset totesivat kuitenkin talousveden täyttävän normit ja kaupungin ilman laadun olevan hyvän.

Perästäpäin ajatellen ilmoitus poliisiviranomaiselle oli ensimmäinen onnettomuus tässä toistuvasti Murphyn lakia² toteuttavassa sarjassa. Vähän myöhemmin tapaus painottui vahvasti legionellabakteerin ympärille (ja sairastusmekanismeihin, joka olisi ollut koko länsimaiselle lääketieteelle täysin uusi ja tuntematon). Sellaisen tutkimus ei oikein edisty rikosilmoituksin. Jos pääepäily taas todella kohdistui kemikaaleihin, odottaisi noinkin vakavan syytöksen takaa hiukan täsmällisempää näyttöä epäilyille. Normien täytyminen ei tietenkään takaa vielä turvallisuutta. Mutta jos riski aiheutuu kemikaalista, joka ei terveystalouden mittauksin selviä, selvittäminen kuuluu taaskin pikemmin tieteen kuin poliisitoimen puolelle.

Tutkimusilmoituksen tehnyt lääkäri toimitettiin 6.6.84 psykiatriseen sairaalaan hoitoon, ja tällöin asia sai runsaasti huomiota. Jälkeenpäin on helppo arvella, että passitus oli toinen onnettomuus tässä sarjassa. Jos lapsen epäillään nielaissien teräskuulan, hänet voidaan vastaan riitelystä huolimatta viedä lääkäriin ja röntgenkuvaukseen, ja on tietenkin kaksi mahdollisuutta, joko kuula löytyy tai sellaista ei löydy. Tapausta ei kukaan miellä vapauden riistoksi, olipa tulos kumpi hyvänsä, onhan asia pakko varmistaa lapsen oman edun takia.

Psykiatrisessa tutkimuksiin toimittamisessa lääkäri ja maallikko näkevät asian ilmeisesti eri tavalla. Lääkäri on taipuvainen näkemään passittamisen samassa valossa kuin lapsen röntgeniin passittamisenkin, se tehdään potilaan itsensä eduksi. Maallikko taas on taipuvainen näkemään asian poliisiasiana, se tehdään potilaan etua vastaan. Aikaisemmin psykiatriseen passitukseen pitikin olla aina kaksi lausuntoa, lääkärin lausunto ja omaisen allekirjoittama hakemus. Tästä luovuttiin ilmeisesti siksi, että siitä seurasi joskus ongelmia potilaan ja omaisen välillä. Kysyä sopii, olisiko omaisen paperi edelleen syytä olla varmistamassa, ettei poiketa liian kauas maallikon näkemyksestä. Kyseessähän on usein vaikea ja harkinnanvarainen päätös.

Kun hoitoon toimitettu lääkäri riitautti asian, ei kesän uutisköyhään aikaan ollut enää mitään mahdollisuutta välttää isoa kohua. Tähän liittyi kolmas onnettomuus. Ei liene tässä vaiheessa mikään paljastus, että Pieksämäen lääkärin keskinäisissä väleissä oli jo ennen episodita lievästi sanottuna toivomisen varaa. Ongelmat tosin keskittyivät aluesairaalaan, jolla ei ollut mitään tekemistä hoitoon toimittamisen kanssa. Luottamuspuola loi kuitenkin maaperän sille, että aluesairaalan lääkäreiden epäiltiin osallistuneen passitukseen.

Neljäs onnettomuus oli kiista legionellasta. Tämäkään ei syntynyt sattumalta, vaan sitä edesauttoivat tutkijoiden aikaisemmat kiistat, jotka tekivät erimielisyyksistä henkilökohtaisia ja saivat asiantuntijat reagoimaan pienimpäänkin poikkipuoliseen sanaan kuin persuuksiin ammuttu karhu — niin kuin eräs läheltä seurannut sitä sattuvasti kuvasi. Jälkeenpäin ajatellen kaikki ongelmat olivat sen laatuaisia, että ne olisi voitu keskustella suoraan parilla puhelinsoitolla, jos ...

Kaiken kaikkiaan on siis selvää, että lehdistö ei suinkaan synnyttänyt Pieksämäen jupakkaa, niin kuin joskus on väitetty. Mutta yhden asian se selvästi teki. Ennenkuulumaton julkisuus kärjisti ihmisten entuudestaan herkäät välit sillä tavalla, että vaikka ei olisi ennen julkisuusmyllyä ollut vainoharhainen, niin sen jälkeen oli. Tällä en tarkoita ketään nimenomaista henkilöä, vaan monia asianosaisia. Kun tieto vastapuolen kannanotoista saatiin julkisen sanan välityksellä ja värittämänä, niitä haudottiin omassa samantyyppisessä porukassa, ja kun keskinäiset välit eivät olleet sellaiset, että tietojen todenperäisyyttä olisi pystytty varmistamaan, tapahtumien vyöry oli vaikea välttää.

Tämä johtaakin julkisen sanan olennaiseen ja samalla vaaralliseen kaksiteräiseen tehtävään: sen tulee olla yhteiskunnan omatunto ja hallinnon kontrolli, mutta se ei kuitenkaan saisi luoda tai pahentaa niitä ongelmia, joita se yrittää ratkaista. Eräs julkisen sanan tehtävä on olla pienen ihmisen puolella suurta konseistoa vastaan. Pieksämäen juttu osoittaa kuitenkin mielestäni hyvin konkreettisesti,

ettei ole automaattisesti selvää, kuka on se pieni ihminen ja mikä on se suuri koneisto. Välillä näytti siltä, että se suuri koneisto oli lehdistö ja siellä kiilsivät silmissä iso raha. Pienen ihmisen eli suunniltaan säilytellyn potilaan puolta ei loppujen lopuksi pitänyt kukaan.

Koko jutussa on runsaasti — voisi sanoa liikuttavan runsaasti — inhimillisiä heikkouksia, puutteellisuksia, ylireagointia, turhamaisuutta ja arvovaltakiistoja. Sen puutteissa monet toimivat harkitsemattomasti ja ennen muuta epäpsykologisesti, mutta se on kokonaan toista kuin väitetty systemaattinen salaliitto. Sellainen on mätäkuun jutuksikin näillä aineksilla aika paksua, enkä oikein tiedä, ovatko salaliittoteorian kannattajat oikein loppuun asti ajatelleet, mitä sellainen todellisuudessa merkitsisi.

Salaliitto tarkoittaisi, että Pieksämäellä olisi ollut jokin pahansuopa taho tai suuri raha, joka ei piittäisi väestön terveydestä, ja saisi jollakin keinolla kiedotuksi mukaan ensin terveysvalvonnan, sitten poliisitoimen, sitten paikkakunnan lääkärit. Tämän jälkeen ketju jatkuisi vähintäänkin peitellynä paikkakunnan ulkopuolelle, lääninhallitukseen, lääkintöhallitukseen, Moision keskusmielisairaalaan. Lopulta mukaan sokeutuisivat tutkijat, joista osa ei ennen episodina ollut ikinä käynytäkään Pieksämäellä, saati että tietäisi sieltä mitään niin tärkeää, että panisi tutkijainmainettaan likoon yhdenkään vääreksi tietämänsä asian takia. Koskaan ei liioin oikein käynyt ilmi, mikä voisi olla motiivi kaiken esitetyn takana.

Koko ongelma siis jakaantuu kahteen peruskysymykseen, jotka ovat selvästi eri asioita, vaikka niillä onkin yhteytensä. Toinen on se, oliko olemassa ympäristöongelmia, legionellaongelmia, erityistä "Pieksämäen tautia", ja kuka oli oikeassa ja kuka oli väärässä. Toinen asia on se, mitä ovat mielipiteiden ja toimenpiteiden motiivit ja psykologia.

Hypoteesini³ on, että kohun aloittanut lääkäri ei ymmärtänyt, ettei häntä toimitettu tutkimuksiin hänen mielipiteidensä takia. Mielipiteet ovat helposti ymmärrettävissä, jos tiedot ympäristötoksikologiasta ovat puutteelliset. Ulkopuolisten mielestä rajut toimenpiteet poliisitoimien eivätkä kuitenkaan olleet realistisessa suhteessa lähtötilanteeseen. Kun muut esittivät epäilyksiä ja vastaväitteitä epäloogisuudesta, vastaus ei ollut parempi perustelu vaan uusi syytös muihin kohdistuvine epäilyksineen. Täten aivan riippumatta siitä, oliko diagnoosi vainoharhaisuudesta oikea vai väärä, sen tekemiseen hyvässä uskossa ja vilpittömästi oli edellytyksiä. Toisaalta pakkohoito on rajua toimenpidettä, joka vaikuttaa ulkopuolisesta erehdykseltä, jälleen riippumatta siitä, oliko diagnoosi sinänsä oikea vai väärä.

Edellä kuvattua eroa ei ymmärtänyt myöskään julkinen sana. Tutkimusten tuloksia odotettiin ikään kuin niistä

olisi saatavissa näyttöä suuntaan tai toiseen passituksen oikeutukselle. Kyllä ihminen voi olla väärässä, vaikka hän olisi täysin terve. Voi hän sen puoleen olla myös oikeassa, vaikka olisi sairas. Tämän perusasian hämärtyminen oli mielestäni suurinta sotkua aiheuttanut tekijä koko jutussa.

Ammattitaito

Olen pitkään käsitellyt Pieksämäen tapausta, koska se tuo niin monia ympäristöjournalismin ongelmallisia puolia havainnollisesti esille. Monet niistä ovat jossakin muodossa toistuneet Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden, Valkeakosken haju- ja liuotinpäästöjen, Porvoon Sköldvikin päästöjen, ja kansainvälisesti ennen muuta Seveson dioksiinipäästöjen raportoinnissa. Kaikille on ollut tyypillistä epäusko ja epäluuloisuus tutkimustuloksia kohtaan, joskus syystä, usein syyttä.

Vaikuttaa siltä, että selkeät ja helposti ymmärrettävät onnettomuudet kuten räjähdys ja palo Mexico Cityssä 1984 (500 kuollutta, 5000 vammautunutta), Bhopalin metyyli-isosyanaattivuoto 1986 (2000 kuollutta, yli 20 000 vammautunutta), Piper Alphan palo 1988 (166 kuollutta) ja jopa Kuwaitin öljylähteiden palo (josta on jopa kehdattu väittää, ettei sillä olisi terveysvaikutuksia, kun siellä palaa vain puhdasta öljyä) askarruttavat paljon vähemmän julkista sanaa kuin paljon epämääräisemmät ja pienemmät onnettomuudet tai epäillyt ympäristöriskit. Kuitenkaan ei ole mitään näyttöä siitä, että aiheuttaja olisi edellisissä vähemmän syyllinen tai viranomaisen toiminut yhtään paremmin, kuin "mystillisissä" Sevesoissa, Windscaleissa, eri maiden jätteenpolttolaitosten kohuissa. Se, mikä minua hämmästyttää kaikkein eniten, on vähäinen kiinnostus ydinaseiden ympäristöriskeihin. Ilmeisesti sota sinänsä koetaan niin itsestään selvän vaarallisena, ettei oikein osata kiinnostua suuristakaan riskeistä, jotka sota-aseista voivat aiheutua rauhan aikana.

Ilmeisesti "kovat" faktat on helpompi hyväksyä silloin, kun ne ovat jokaisen omaan arkielämän piiriin kuuluvia ja siten ymmärrettäviä. Jos pudottaa kiven varpaalleen, fyysikan laeista voidaan helposti laskea, mitä tapahtuu. Myös intuitiivisesti voi arvioida jo etukäteen todennäköisen ruheen tai murtuman. Mutta kukaan ei lähtisi väittämään, että siitä voisi aiheutua myös leukemia, tukan lähtö tai epämuodostumia loukkaantuneen lapsille. Kun aiheuttaja on kemikaali tai radioaktiivinen säteily, ei arkielämän kokemus vahvista eikä kumoa tietoja vaikutuksista, vaan joudutaan luottamaan tieteen tuottamaan tietoon. Jos ei ymmärrä fysiikan, kemian ja biologian perusteita, saattaa tuntea syvää epäluottamusta tietojen oikeellisuuteen ja hyvinkin mielikuvitukselliset "mutu"-tiedot vievät niistä voiton.

Ympäristöjournalismissa ongelmat näyttävät kärjistyneemmiltä kuin muussa tiedejournalismissa. Ehkä tämä johtuu siitä, että ympäristöä koskevat asiat ovat yhteiskunnassa eri syistä tulleet voimakkaan tunnepohjaisesti värityneiksi. Ympäristöasioissa on myös usein erilaisia herkullisia ristiriitatilanteita pienen ihmisen ja teollisuuden välillä, kahden asiantuntijan välillä, kansalaisen ja viranomaisen välillä, suojelijan ja ahneen hyödyntäjän välillä. Ympäristö- ja ympäristöntutkimuskeskusteluun on myös ehkä helpompi osallistua pintapuolisin tiedoin kuin vaikkapa biokemiaa koskevaan. Siksi jokaisella kuuluu olla niistä mielipide päinvastoin kuin puhtaista luonnontieteistä.

On luonnollisesti hyviä journalisteja ja huonoja journalisteja aivan kuten on hyviä lääkäreitä ja huonoja lääkäreitä. Lisäksi jokaisella on hyvät päivänsä ja huonot päivänsä. Siksi on vähän vaarallista kertoa kokemuksia ympäristöjournalismissa ja journalisteista, koska ne eivät varmaankaan ole yleispäteviä. Aivan keskimääräisenä kokemuksena on kuitenkin tullut pieni pelko ja epäily siitä, että suuri osa journalisteista ei ole valmis näkemään sitä työtä ja vaivaa, jota "kovien" tietojen hankkiminen tieteestä ja ympäristöstä edellyttäisi. Ja jos perustiedotkin näistä kovista puuttuvat, sen korvaa "mutu"-tieto ja riski on suuri, että arvojen ohella myös syntyvät ajatukset ovat pehmeitä.

Tähän liittyy eräänlaisena aikamme muoti-ilmiönä tiede- ja tekniikkavihamielisyys. Se ei ole mennyt aivan niin pitkälle meillä kuin esim. Yhdysvalloissa. Se asettaa kyseenalaiseksi koko luonnontieteen ja tekniikan luoman maailmankuvan sinänsä. Se on ymmärrettävää, kun toisaalta uskonto on menettänyt merkitystään turvallisuuden tunteen tuojana, ja toisaalta tiede ja tekniikka eivät olekaan pystyneet luomaan ihanteellista maailmaa ja ne ovat itse aiheuttaneet monia ongelmia. Tilalle elämän tuskaan haetaan mitä ratkaisua tahansa.

Lasta ollaan kuitenkin heittävässä pois pesuveiden mukana, jos puutteellisuuksien takia vieraannutaan koko tieteestä, ja kuvitellaan, että jokin mystinen "pehmeys" sinänsä ratkaisisi ongelmat. Ympäristöongelmamme johtuvat pääasiassa siitä, että tiede ja tekniikka ovat tehneet

mahdolliseksi 5 miljardin ihmisen asumisen maapallolla. "Luonnollinen" väkiluku ennen tekniikkaa oli muutama miljoona, ja 99,9% karsiminen ihmiskunnasta ei käyne kovin pehmeästi ratkaisusta. Ainoa mahdollisuutemme on mennä eteenpäin eikä taaksepäin, ja kehittää sekä tekniikkaa että väestöpolitiikkaa ympäristöä vähemmän vaurioittavaan suuntaan.

Tässä palaamme lähtökohtamme, loogiseen tietoon ja tieteellisesti uskottaviin ja epäuskottaviin asioihin. Tutkiva journalismi on vaikeaa palapeliä, jossa joutuu pienistä erillisistä informaation siruista kokoamaan totuutta. Oivaltava asian hahmottaminen on siinä tärkeää, mutta silti ilman loogista perustietoa tutkittavasta asiasta oivaltaja on hukassa. Ei kai musiikista tai historiastakaan voisi kirjoittaa, jos ei erota viulua flyygelistä tai talvisotaa kolmikymmenvuotisesta sodasta. Myös luonnontiede kuuluu yleisivistykseen. Ja myös humanismiin kuuluu kriittisyys.

Julkisen sanan tuoma kontrolli on äärimmäisen tärkeä ympäristön suojelussa. Tämän osoittaa selvästi Itä-Euroopan tilanne. Siellä ei ole ollut mahdollisuutta suoraan yhteiskunnalliseen kontrolliin, ja seuraukset ovat kaikkien nähtävissä. Siksi soisi, että tämä kontrollitehtävä myös suoritettaisiin ammattitaitoisesti.

Viitteet

1. Alumiinisulfaatti on useimmilla Suomen vesilaitoksilla käytettävä normaali vedenkäsittelykemikaali, joka hydrolysoituu vedessä alumiinihydroksidi-ioneiksi.
2. Murphyn laki: Jos jokin voi mennä pieleen, se menee pieleen.
3. Osallistuin vain ympäristöterveystutkimukseen, joten psykiatrisesta tutkimuksesta minulla ei ole ensi käden tietoa, eivätkä hoitavat lääkärit sitä voisi minulle antaa. Tämä vaitiolovelvollisuus potilaan hyväksi tekee osallistuvat lääkärit tällaisessa tapauksessa käytännössä puolustuskyvyttömiksi. Vaitiolovelvollisuuden olemassaolo nimenomaan potilaan suojaksi eikä suinkaan julkisen sanan kiusaksi olisi oman messunsa väarti.

Jere Maula:

Kaupunkisuunnittelun journalismista

Kaupunkisuunnittelulla voidaan tarkoittaa kokonaisen kaupungin suunnittelua alun perin tyhjiin rakennuspaikkoihin ja alusta alkaen täysin valmiiksi, samaan tapaan kuin antiikin tai renessanssin ruhtinaat suunnittelivat siirtokuntia ja ihannekaupunkeja. Teollistumisen alkuaikoina ja vielä nykyäänkin tätä suunnittelutapaa on käytetty kaupunkeja laajennettaessa, siirrettäessä pääkaupunkeja tai vallattaessa syrjäisiä raaka-ainelueita valkoisen miehen käyttöön.

Toisen käsityksen mukaan kaupunkisuunnittelu on aikaisemmin rakennettu, mutta vanhentuneita arvoja heijastavan kaupungin perusteellista uudelleen järjestämistä uusien, parempaan yhteiskuntaan tähtäävien arvojen mukaisesti. Ikään kuin kaupunki olisi musta taulu, josta vanha kirjoitus on pyyhittävä pois, kun kirjoitetaan uusia lauseita. Tätä suunnittelutapaa ovat harrastaneet erityisesti voimakkaat, itsevaltaiset hallitsijat ja puolueet. Keinotekoisesti kiihdytetyn kulutuksen yhteiskunnissa sama tabularasan ihanne on levinnyt myös muihin piireihin. Kumpaan edellä kuvattuun suunnittelutapaan sisältyy käsitys, että sen jälkeen, kun kaupunki on otettu käyttöön, sitä ei enää muuteta, ja kaupunkisuunnittelun tehtävät loppuvat.

Kolmannen määritelmän mukaan kaupunkisuunnittelu on kaupunkiin vaikuttavien muutosvoimien tutkimista ja ohjausta, joko niitä vahvistaen tai vastustaen. Tähän liittyy avoin suuntautuminen tulevaisuuteen ja jatkuva sopeutuminen vaihtuviin kehitysilmioihin. Kaupunkia ei ajatella valmiiksi esineeksi, jossa kaikki osat olisivat lopullisesti kohdallaan. Olemassa olevaa rakennetta säilytetään vain silloin, kun se on hyödyllistä tai muista syistä tarpeellista. Mahdollisimman suuren liikumavaran järjestäminen tulevaisuutta koskeville ratkaisuille on tyypillinen tähän suunnittelutapaan kuuluva asenne.

Ihmisten mielissä näyttävät nämä kolme ajattelutapaa olevan suloisesti sikin sokin. Koskaan ei voi olla varma, mitä vaihtoehtoa keskustelukumppani tarkoittaa kiihkoillessaan kaupunkisuunnittelun puolesta tai sitä vastaan. Sekasotkia lisää vielä se, että keskustelun sisäinkin jää lukemattomia oppisanoja, joista on eri käsityksiä. ”Rakennettu ympäristö” voi merkitä yhdelle Rooman keskustaa,

toiselle Parkanoa ja kolmannelle kalankasvatusallasta. Monille ympäristö asettuu jonnekin nilviäisten ja bakteerien olosijoille. Ehkä juuri siitä syystä, että käsitteet ovat näin sekaisin, ihmiset pystyvät ylipäättään keskustelemaan näistä asioista ja jopa saavuttamaan jonkinlaisen yhteisymmärryksenkin. Kun laskemme ympäristökeskustelujen kosket kukin omassa topatussa tynnyrissämme, ei tarvitse kolhiintua toisten mielipiteisiin.

Tampereella käyty keskustelu teollisuusmiljöön säilyttämisestä on oivallinen esimerkki tällaisesta koskenlaskusta. Kaikki myöntävät ydinkeskustan kulttuurihistoriallisen arvon, mutta jos keskustelun pintaa vähänkin raaputtaa, paljastuu hyvin erilaisia suunnittelukäsityksiä. Yksi säilyttäisi alueen sellaisenaan, toinen raivaisi kaiken siileksi ja kolmas antaisi muutosvoimien vaikuttaa hallitusti. Onpa sellainenkin näkökulma, että suurteollisuuden rakennukset olisi suojeltava viimeistä hiilivarastoa myöten, mutta samaan teolliseen ympäristöön kuuluva koski palautettava luonnontilaan.

Tämä ympäristökeskustelun sekasotku on luonnollinen osa usein hyvin irrationalista kaupunkikulttuuria, ja sen toivoisin säilyvän. Koski kohiskoot ja tynnyrit koliskoot kaikenlaisia mielipiteitä. Ympäristöjournalismin pitäisi kuitenkin silloin tällöin avata topattujen tynnyreiden tapit ja päästää sisältä kuuluva marmatus pihalle. Joskus voisi yrittää myös katkoa tynnyreiden vanteet ja pakottaa ympäristömoralistit ja -kynnikot kuuntelemaan toisiaan ja katselemaan ympärilleen.

Sillä suurimmalta osaltaan ympäristön rakentaminen on liian monitahoista ja pitkäkestoista toimintaa, jotta sen voisi hahmottaa hätäisesti yhdestä näkökulmasta tai pakottaa alati vaihtuviin muoteihin ja älykköjen oikkuihin. Tämä koskee tietenkin myös journalisteja. Usein näet tuntuu siltä, että hekin ovat omassa topatuissa tynnyreissään kiinnostuneempia riidoista kuin riidan aiheista.

Rakennetun ympäristön asioista voi toki yrittää tehdä sensaatioita kaikenlaisten leppästen ja nykästen sekaan, mutta siihen nähden, mikä on rakennetun ympäristön tosiasiallinen uutisarvo, marmattajat ja kynnikot saavat mielestäni liian paljon palstatilaa. Hyvän keskustelun virittämiseksi tarvittaisiin enemmän asiallista tietoa arkipäivän tosiasioista. Se että rakentamisen lopputulos näyttää ehkä juuri nyt rumalta tai että joku julistaa uutta ja parempaa arkkitehtuuria, ei tarkoita, että asiat myös olisivat niin.